

Justitieuskottets betänkande

1977/78:7

med anledning av motion angående försäljningen av Alcotest och Alcolyser

Motionen

I motionen 1976/77:173 av Iris Mårtensson m. fl. (s) hemställs att riksdagen hos regeringen anholder om att Alcotest och Alcolyser skall vara åtkomliga för allmänheten, t. ex. genom försäljning på apotek.

Till stöd för yrkandet åberopar motionärerna att det för en person är praktiskt omöjligt att själv bedöma hur lång tid alkohol finns kvar i blodet efter olika mängder av alkoholförtäring; personen känner sig alkoholfri, men det är inte alltid en objektiv bedömning.

Gällande bestämmelser om alkoholutandningsprov m. m.

På motorfordonsförare som misstänks för trafiknykterhetsbrott får blodprov tas. Vid avgörande av om blodprov skall tas är polisen i första hand hänvisad att bedöma förarens nykterhetstillstånd på grundval av yttre iakttagelser t. ex. alkohollukt från andedräkten, sluddrande tal, hög ansiktsfärg och glansiga ögon. Denna kontroll av förarens nykterhetstillstånd är emellertid osäker. Sedan år 1956 använder därför polisen i Sverige i likhet med polisen i många andra länder alkoholutandningsprov som ett hjälpmedel vid prövningen om blodprov skall tas på en förare som misstänks för rattfylleri eller rattnykterhet. Bestämmelser härom finns numera i en särskild lag (1976:1090) om alkoholutandningsprov, som också ger möjlighet för polisen att rutinmässigt ta alkoholutandningsprov på motorfordonsförare vid i förväg beordrad trafikkontroll, vid trafikolyckor och vid vissa angivna trafiköverträdelser.

Alkoholanalys av utandningsluften bygger på det förhållandet att det normalt råder en viss bestämd relation (1:2100) mellan alkoholhalten i blodet och i utandningsluften. Bestämningen av alkoholmängden sker i regel genom att man leder en känd luftmängd som skall analyseras genom ett kemiskt preparat, som ändrar färg på grund av den alkohol som finns i den avmätta luften. Ju större alkoholmängden är, desto mer utbredd och intensiv blir i princip färgförändringen.

Olika slag av utandningsapparater har konstruerats. De flesta kan hänföras till s. k. kvalitativa prov (sällningsprov). Dessa har till huvudsakligt ändamål att påvisa närvaro eller frånvaro av alkohol i blodet eller att ge en grov uppfattning om blodalkoholhalten har nått upp till ett visst gränsvärde. I Sverige används två apparater av denna typ, Alcotest och Alcolyser.

Alcotest- och Alcolyserapparaterna består av gummimunstycke, ampull

med kristaller samt plastblåsa. Den som skall undergå prov blåser genom munstycket och ampullen blåsan full med luft. Om utandningsluften innehåller alkohol, färgas kristallerna mer eller mindre gröna. På ampullen finns en markeringsring som delar kristallsiktet i två delar. På den version som används i Sverige markerar ringen en blodalkoholhalt av $0,5 \text{ ‰}$. Om kristallerna färgas gröna upp till eller över denna ring, tyder detta på en blodalkoholhalt på $0,5 \text{ ‰}$ eller däröver. Apparaterna utgör engångsmaterial. Utomlands används oftast den s. k. 0,8-ampullen, som markerar om blodalkoholhalten uppgår till eller överstiger $0,8 \text{ ‰}$. Dess konstruktion är något annorlunda än 0,5-ampullens.

Ett annat slag av apparater utgör de s. k. kvantitativa apparaterna vilka ger en betydligt noggrannare uppfattning om blodalkoholhalten än Alcotest och Alcoyser. Breathalyzer/Ethanograph är den kvantitativa apparat som utomlands har använts mest. Den är relativt skrymmande, kräver tillgång till elektrisk kraft, fordrar fortlöpande kontroll och kan handhas endast av specialutbildad personal. Sådan apparatur är inte utformad så att den lämpar sig för rutinprov i trafiken.

Nya typer av utandningsapparatur är under utveckling. Under senare tid har apparater av en enkel, lätthanterlig typ konstruerats, som medger direkt avläsning i promille (apparater av semikvantitativ typ). I tekniskt hänseende bygger dessa apparater på användning av en s. k. bränslecell (fuel cell). Till omfånget behöver de inte göras större än en vanlig platt ficklampa. Utprovnigen i Sverige av olika modeller av denna typ av apparat pågår f. n. liksom även av kvantitativa apparater av såväl bärbart som stationärt slag.

Alcotestapparater ingår sedan några år tillbaka i Apoteksbolagets varusortiment. De kan köpas i apotek i förpackningar om 10. Årligen säljs ca 1 000 förpackningar.

Remissyttranden

Utskottet har inhämtat yttranden från rikspolisstyrelsen, statens trafiksäkerhetsverk, Nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande (NTF) och Motorförarnas helnykterhetsförbund (MHF).

Rikspolisstyrelsen, trafiksäkerhetsverket och MHF avstyrker bifall till motionen eller uttalar sig i avstyrkande riktning. NTF uttalar sig i tillstyrkande riktning.

Rikspolisstyrelsen anför att Alcotest och senare även Alcoyser har använts sedan lång tid tillbaka som ett hjälpmedel i polisens verksamhet vid misstanke om rattonykterhetsbrott. Som bevismedel har utandningsprovet emellertid inget värde och har heller aldrig åberopats som sådant.

Styrelsen säger sig inte kunna motsätta sig att Alcotest och Alcoyser försäljs på sätt som föreslås i motionen eller tillhandahålls allmänheten på annat sätt men anser att lämpligheten av användningen för i motionen avsett ändamål starkt kan ifrågasättas. Enligt styrelsens uppfattning skall den som

har att föra motorfordon och annat motordrivet fordon helt avhålla sig från förtäring av alkoholhaltiga drycker och andra berusningsmedel under så lång tid före färdens början att påverkan är utesluten. Personer som har alkoholproblem av olika svårighetsgrad har ringa hjälp av testmaterialet. Dessa bör i stället avstå från att föra motordrivet fordon då de – som också anges i motionen – utgör en stor del av hela antalet för rattonykterhet ertappade personer och därmed alltid är en potentiell fara för trafiksäkerheten.

Beträffande apparaternas tillförlitlighet anför styrelsen följande:

Ampullens tillförlitlighet – det gäller såväl Alcotest som Alcolyser – är beroende av lagringstid och på metoden för förvaring. Viss försiktighet vid bedömningen av testmaterialets reaktion efter utandningsprovet måste alltid iaktas då kristallerna kan missfärgas av annat ämne än alkohol. Däremot kan missfärgning helt utebli men föraren ändå göra sig skyldig till rattonykterhetsbrott genom att innan eller under färdens ha förtärt annat berusningsmedel än alkohol. Utandningsprov i felfri ampull som är rätt utförd och som visar negativt resultat kan heller inte av förare åberopas som omständighet för att frias från misstanke om brott mot 4 § trafikbrottslagen.

På grund av det anförda anser inte rikspolisstyrelsen det lämpligt att testmaterialet används för i motionen avsett ändamål.

Trafiksäkerhetsverket framhåller att det inte föreligger något lagligt hinder för att Alcotest och Alcolyser försäljs till allmänheten. Det är för övrigt i dagens läge möjligt att hos t.ex. tillverkare köpa i vart fall Alcotest. Brukandet av dessa hjälpmedel kräver emellertid god kännedom om deras användningssätt och egenskaper. För att förebygga alla risker för felaktiga mätresultat krävs det en omfattande information. Det är emellertid enligt verkets mening tveksamt om det går att på ett tillfredsställande sätt nå alla köpare med sådan information.

I yttrandet betonas vidare att användning av Alcotest eller Alcolyser endast utgör ett hjälpmedel att fastställa att det finns alkohol i blodet. Med de egenskaper som nuvarande apparatur har går det inte att i gränsområdena fastställa om alkoholhalten i blodet ligger över eller under gränsen för straffbarhet. Detta understryks av att det krävs blodprov för att få ett rättsligt bevismedel.

Verket erinrar också om att den grundläggande regeln om rattfylleri innebär att den som vid förande av motordrivet fordon eller spårvagn varit så påverkad av starka drycker, att det kan antas, att han inte på betryggande sätt kunnat föra fordonet eller spårvagnen, skall dömas för rattfylleri. Reglerna avser de yttre tecken på alkoholpåverkan som avgör vederbörandes lämplighet att föra fordon. Det är därför möjligt att den enskilde gör sig skyldig till rattfylleri trots att prov på Alcotest eller Alcolyser som han genomfört visat negativt resultat.

Det är enligt verket visat att även små mängder alkohol påverkar körförmågan i negativ riktning och därmed trafiksäkerheten. Verket hänvisar här till en av statens väg- och trafikinstitut år 1975 företagen undersökning

avseende "Effekter av små alkoholdoser på förarprestationer i kritiska situationer". Att ge allmänheten den kontrollmöjlighet som motionärerna hemställer om torde enligt verkets mening kunna få den effekten att antalet människor som för motordrivet fordon med små eller måttliga doser alkohol i kroppen ökar. Risk föreligger därför att trafiksäkerheten försämrats.

Avslutningsvis framhåller verket att det i debatten har gjorts gällande att det inte minst när det gäller en "dagenefter-kontroll" skulle vara lämpligt att ge trafikanterna någon form av hjälpmedel. Alcotest och Alcolyser har nämnts i detta sammanhang. Enligt verkets mening gör sig de redovisade betänkligheterna gällande i lika hög grad när det gäller användning i sådana situationer.

Med hänsyn till det anförda avråder verket från att Alcotest och Alcolyser tillhandahålls i den utsträckning som motionärerna föreslagit.

MHF framhåller under hänvisning till att alkoholen utgör en stor riskfaktor i trafiksammanhang att det föreligger behov av åtgärder för att minska antalet alkoholphäverkade förare i trafiken. Ett verksamt medel härvidlag torde enligt MHF vara att öka upptäcktsrisken för trafiknykterhetsbrott. MHF har därför verkat för att polisen i sitt övervakande arbete skall ha tillgång till apparatur för att kunna kontrollera nykterheten. Alcotesten har visat sig vara ett utmärkt hjälpmedel i detta arbete.

Ett realiserande av motionärernas krav att saluföra Alcotest och Alcolyser jämväl till allmänheten kan däremot komma att få en negativ inverkan på trafiksäkerheten. Om dessa apparater säljs fritt till allmänheten, kan många komma att utnyttja dem för att kontrollera hur mycket man kan dricka och ändå köra utan att överstiga den i lagen angivna promillegränsen. Upplysningen i detta sammanhang måste enligt MHF inriktas på att ingen alkohol över huvud taget skall förekomma i samband med körning med hänsyn till vetenskapen om att alkoholhalter redan under den nuvarande straffbarhetsgränsen inverkar menligt på körskickligheten. En annan invändning är, anser MHF, att det är svårt för en otränad person att avläsa Alcotesten på rätt sätt, och detta särskilt om omdömet redan nedsatts genom alkoholförtäring. Apparaterna är dessutom inte helt pålitliga.

Enligt MHF:s mening finns det starka skäl att Alcotesten även fortsättningsvis bör förbehållas polisen, varför förbundet avstyrker motionen. Det finns däremot, anser MHF, anledning att öka informationen om bl. a. hur länge alkoholen stannar kvar i kroppen och vilka negativa efterverkningar den har med avseende på fordonskörning.

NTF framhåller att alkoholphäverkade fordonsförare utgör en mycket stor risk i trafiken och att man därför måste pröva olika vägar för att få fordonsförarna att helt avstå från alkoholförtäring i samband med körning. Ett speciellt problem utgör körning dagen efter spritförtäring. Motionärernas förslag om försäljning av Alcotest och Alcolyser på apotek skulle i dessa fall kunna underlätta för de enskilda personerna att kontrollera om alkohol finns kvar i blodet. På så sätt bör testapparaterna få en positiv effekt.

Det finns dock enligt NTF risk för att testapparaterna används för att mäta att man inte dricker mer sprit än att man håller sig inom de i lagen angivna promillegränserna. Detta skulle kunna motverka strävandena efter en helt alkoholfri trafik. Apparaterna måste därför enligt NTF åtföljas av information om gällande lagstiftning och om alkoholens inverkan på förmågan att framföra motorfordon liksom också om riskerna och de lagliga konsekvenserna om man kör under påverkan av starka drycker eller annat berusningsmedel.

NTF anför slutligen att det är av stor vikt att de saluförda testapparaterna är tillförlitliga och lätta att sköta och avläsa samt att apparaterna måste vara godkända av vederbörlig myndighet och åtföljas av bruksanvisning.

Utskottet

I motionen behandlas frågan om allmänhetens tillgång till apparatur som kan användas för att bestämma alkoholhalten i utandningsluften.

Motionärerna framhåller att det för den enskilde är praktiskt taget omöjligt att själv bedöma hur länge alkohol finns kvar i blodet efter alkoholförtäring. Den apparatur av engångsnatur, benämnd Alcotest och Alcolyser, som polisen använder bl. a. vid misstanke om rattfylleri eller rattonykterhet bör därför enligt motionärerna vara tillgänglig för envar. Yrkandet går ut på att Alcotest och Alcolyser skall vara åtkomliga för allmänheten, t. ex. genom försäljning på apotek.

Utskottet delar i och för sig motionärernas uppfattning att det i vissa situationer kan vara av värde att den som efter förtäring av alkohol är osäker beträffande sin lämplighet som bilförare har möjlighet att kontrollera sin blodalkoholhalt. Det sagda synes framför allt gälla körning dagen efter alkoholförtäring. Enligt utskottets mening är det emellertid angeläget att hålla i minnet att den grundläggande straffbestämmelsen om rattfylleri anknyter till vederbörandes lämplighet att föra fordon, bedömd efter yttre tecken på alkoholpåverkan. En person kan således dömas för rattfylleri trots att prov med Alcotest eller Alcolyser – eller blodprov – visat att blodalkoholhalten understigit 0,5 promille. Det bör också beaktas att angivna apparater inte är helt tillförlitliga och att det för en otränad person kan vara svårt att använda dem på rätt sätt. Man kan heller inte bortse från att ett mer allmänt utnyttjande av dessa eller liknande apparater skulle kunna leda till ett promilletänkande i strid mot strävandena att nå en helt alkoholfri trafik.

Invändningar av angiven art gör att det kan finnas anledning att ifrågasätta lämpligheten av en mer allmän användning bland enskilda personer av Alcotest och Alcolyser. I vart fall är det enligt utskottets mening nödvändigt att saluförandet förbinds med information om gällande trafiknykterhetslagstiftning och om alkoholens inverkan på förmågan att framföra motorfordon.

Motionsyrkandet innefattar endast önskemål om att Alcotest- och Alco-

lyserapparat skall finnas tillgänglig för allmänheten. Utskottet har inhämtat att Alcotest finns till försäljning på apotek, om än endast i större förpackningar och efter särskild beställning. Yrkandet får därigenom anses i huvudsak tillgodosett. Motionen bör därför inte föranleda någon riksdagens åtgärd. Ej heller finns enligt utskottets mening anledning till uttalanden utöver vad ovan anförts.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen 1976/77:173.

Stockholm den 8 november 1977

På justitieutskottets vägnar

BERTIL LIDGARD

Närvarande: Bertil Lidgard (m), Lisa Mattson (s), Åke Polstam (c), Eric Jönsson (s), Hans Petersson i Röstånga (fp), Lilly Bergander (s), Gunde Ranekog (c), Kerstin Andersson i Kumla (s), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Carl Lidbom (s), Gunilla André (c), Ella Johnsson (c), Helge Klöver (s) och Björn Körlof (m).